

SLOVENCİ V HABSBUŘKI MONARHIJI V 1. POLOVICI 19. STOLETJA

Razsvetljenstvo je filozofsko in druŹbeno gibanje, ki poudarja **razum** in **izkustva**

- **panteizem**: Boga nadomesti narava in naravni zakoni
- **naravno pravo**: vse se razvije v okviru naravnih zakonitosti
- **človek je tabula rasa**: vsi enaki (z izkustvom in razumom)
- Voltaire, Rousseau, Montesquieu
- Razvoj **FI** (Newton, Papin, Pascal, Volta, Amper, Galvani...) in **MA**(Leipzig)

Merkantilizem: poudarja trgovino

Fiziokratizem: poudarja naravne danosti

- Zbirajo se v prostozidarskih loŹah – prizadevajo si za druŹbene spremembe – z reformami
- Posledice so vidne v cerkvi
- Janzenizem (joŹefizem): gibanje, da bi bila kat. vera bolj preprosta, bliŹje ljudem, niso ravno protestanti – vendar bolj blizu (priznavajo papeŹa, so bolj izobraŹeni),
- 1774 ukinejo jezuite
- Razsvetljenske ideje se najprej razŹ. v ZDA potem v FR

Razsvetljeni absolutisti: niso po prepričanju razs. – bolj gosp. Ideje, ne pa druŹbene

KATERINA II VELIKA (rusija)

FRIDERIK II (prusija)

MARIJA TEREZIJA, JOŹEF II (avstrija)

KRISTINA (Źvedska)

Marija Terezija in JoŹef II:

Manufakture:

- **tekstilne** (lan in volna): Gorenjska GoriŹka, Trst (preizkusijo svilo, bombaŹ), (svobodna luka, brez carin, surovine predelujejo tu ali v zaledju)
- usnjarske: zaradi razvite Źivinoreje, največ gov. usnja, manj svinj. (Vrhnika, TrŹič...)
- **lesne**: za rudnike, , trŹaŹsko luko, ladjedelnico, fuŹine, izvaŹajo le surovine (kose lesa), (Kras, Dolenjska)
- **fuŹine**: večinoma so v lasti Zoisov, tradicija rude prihaja iz Ts., majhne... (Gorenjska, Dolenjska)
- rudarstvo: premogovniŹtvo(malo)(črni revir), Źivo srebro (Idrija), svinec (MeŹica)
- **glaŹutarke-steklarske**: tam kjer je bilo veliko lesa (Pohorje, Trnovski gozd)
- **papirniŹtvo**: (AjdovŹčina, Vipava)

Kmetijstvo: se razvija

- **manjŹe kmetije v specializacijo**
- **gojijo**: lan , hmelj, Źivino (preide v hleve, nove pasme,mlekarice), krmne rastline, načrtno gnojenje (ukinejo 3- letno kol.),sadjarstvo, čebelarstvo
- **kmetijske druŹbe**:Lj, Go (učiyo kmete, gojijo sadike)
- **robotniŹki patent**: 3 dni tlake v tednu
- **nejevoljniŹki patent**: osebna svoboda
- gospodarska poslopja ločena od hlevov, hiŹe iz kamna, kozolci, več bogatejŹih kmetov – gruntarji

Upravne reforme:

- ozemlje razdeljeno na kresije, kasneje na gubernije
- dežele imajop še vedno dež. Glavarja, meje niso pomembne (ni carin)
- ukine ogrjski patriarhat (goriška in videmska škofija, Lavantinska in Lj. Škofija)
- Jožef II ukine samostane in jih uporabi za šole, urade...(Žice, Kostanjevica, Bistra...)

Šolske reforme:

- formalno obvezana šola
- okoli 600 šol pri nas
- uradni j. nem. , v trivialkah tudi slo.
- Glavne šole – normalke

Vojaške reforme:

- dosmrtno služenje voj. roka
- odkup (slo. ne morejo)
- veliko namerno pohabljenih, da bi se izognili vojski
- 1751 prvi popis preb. (400000 kranjcev, okoli 900000 slo.)

Davčne reforme:

- **kataster:** popis vse zemlje (kakovosti...)
- J. II zahteva tudi od fevd. , M. le na papirju

Narodno gibanje

1. Pohlinov krog:

- predvsem duhovniki
- kranjska gramatika (v nem.)
- nov prevod biblije: Jurij Japel
- Pisanice: Deu

2. Zoisov krog:

- večinoma izobraženci
- Zois je mecen, na voljo jim da literaturo – najv. Knjižnivo
- A. T. Linhart: prva znanstvena zgo. Slo. ozemlja., Županova micka, Matičik se ženi
- Slovenci (vedno pogosteje)

Ilirske province:

- 1809 – 1813
- do ČG
- Koroška, Istra, Kranjska, Dalmacija, V. krajina, Civilna Hrvatska, Trst, ostale civilne
- 1809 Napoleon podpiše mir z Avstrijo
- glavno mesto je LJ
- guvernerji so ljudje, ki so mu blizu
- gubernije(province), distrikti(okraji), občine
- sodno urejeno z kantoni (kranjska 23), imajo vrhovnega sodnika
- nižji uradniki domačini, višji francozi

Reforme:

- odpravi dež. stanove
- odpravi cehe in uvede gosp. svobodo – le formalno

- nov zemljiški davek – v frankih
- uvede slo. v šolah
- ustanovi univrze

Negativno: Gosp. nazaduje

Izgubi vojno proti Avstriji. Avstrija obdrži večino reform, le da ukine slo. v šolah

Dunajski kongres:

- 1813 – 1815
- legitimitem
- ustanovljena sveta zveza (aliana) – »svetovni policaj« : Prusija, Rusija, Avstrija
- znotraj ustanovijo četrtzvezo (+ Anglija), ki je bolj politična, ima večji vpliv in je nastala predvsem zaradi odpora proti Franciji, vedno več držav
- sveta alianca izgubi pomen, zaradi delitve držav na : absolutistične in konstitucionalne(parlamentarna monarhija)

spremembe meja:

- Nemška zveza
- Belgija, Luksemburg in Nizozemska – skupaj
- Švedska dobi Norveško
- Rusija dobi Finska, del poljske
- Prusija dobi de Poljske, Saške, Porenje, Vestfaldijo
- Avstrija dobi Salzburg, Tirolsko, Karalberg, Galicijo, del Poljske, Il province, Lombardijo, Benečijo
- Anglija dobi Malto, Šrilanko, J Afrike

Metternichov absolutizem – predmarčna doba:

- po1830 – ferdinand
- omejuje liberalna gibanja (cenzura...), ker se boji odcepitev
- ne omejuje pisanja v tujih jezikih, če besedila niso pol. obarvana
- na nižjih položajih dovoli slovenščino
- misli da bo tako umiril razmere
- **kongres v LJ (1821):** intervenciji v Piemontu, neapeljski kraljevini...
- **gospodarstvo:** razvito, J železnica – 1857
- **kmetijstvo:** uveljavijo se ref. M. T., ni tlake – denarne dajatve
- **franciscejski kataster:** vrisane mape, različne stopnje dajatev glede na kvaliteto zemlje, vsi plačujejo (tudi fevdalci)
- **industrija:** pospešen razvoj Trsta (3X večji pretovor), več tujega kapitala na našem ozemlju (nem., češ. It.,m am., fr.
- glede na razvitost smo nekje na sredi
- področje dolenjske in ptuje občuti nazadovanje, ker jih je J železnica obšla
- prvi parni stroj (Trst, 1819), parnik (am.)
- tovarna parnih strojev v Žužemberku
- Prevalje – železarna zaradi potrebe železnice, boljše železo, vrste jekla, dobra surovinska baza, tračnive za J železnico
- Prvi plavž
- Razvoj premogovništva (Zasavje, Kočevje)
- Železarne: Jesenice, Štore, Kropa, Železniki – lastniki Zois
- Predilnice, tkalnive: Ajvdovščina (prve parne statve), LJ, Prebold (bombaž)
- Prehrambena ind.: zaradi bližine trsta, sladkor (cukrarna LJ)
- Parni mlini

- Papirniška ind. : Vevče, Radeče
- Steklarna Hrastnik
- Neg: Kapital večinoma tuj, tudi prvi slovenski posestniki
- Prve večje banke se pojavijo v TS – Loyd
- **Družbene posledice:** meščani (več izobraženih, več slo.), kmetje (uporabijo pri gradnji žel., prevozništvu), drobno meščanstvo (obrtniki) propada
- **Verska struktura:** katoličani, protestanti, pravoslavci (versk toleranca)
- **Etična sestava:** **A:**Slovenci, Nemci, Čehi, Poljaki, Rutenci, Hrvati
O: Slovaki, Romuni, Rutenci, V. srbi, Hrvati
- Avstrijci so v manjšini in se bojijo nar. gibanj predvsem pa Ogrov
- Pravoslavci imajo avtonomijo v Vojvodinski srbiji zaradi vojne krajine
- **Državna zavest:** za slo. močnejša kot nacionalna (kranjci in slovinci se menjujeta)
- **Pokrajinska zavest:** najbolj prosotna na Kranjskem, Štajerskem; manj v Istri Goriški

Tabori:

1.Konzervativni:

- voditelj Janez Bleiweis, ki je bil urednik kmetijskih in rokodeljskih novic
- podpirajo kmete (jih učijo pisati)
- A. M. Slomšek (Lavantinski škof) – podpira razvoj, uči kmete
- Jovan Vesel Koseski – pesnik
- Jernej Kopitar – prva znanstvena slovnica
- Janez Ciglar – sreča v nesreči – prva slovenska povest
- Anton Krampel – prva zgodovina slovencev
- Cilj: pisati za kmeta

2.Demokratski:

- cilj: višja raven, kvaliteta
- voditelj Prešeren
- Čop, Smole
- Časopis: Kranjska Čbelica (samo 4 krat)
- Šibkejši: manj privržencev, malo izobražencev

3. Ilirski

- J slovansko pol gianje
- Nastane pod vplivom panslavizma
- Skupna J slov. federacija
- Pri nas na Kor. In Št.
- Stanko Vraz
- Gajica – 1846
- Ilirizem – sprejemajo tudi Hrvati in Srbi

Abecedna vojna

- poteka preko pisanja – časopisi
- problem šumnikov
- metelčica (hočejo konzervativci, pišejo učbenike)
- dajčica
- se odločijo za gajico, ker je najmanj sprememb ob bohoričice

Leto 1848:

- 13.3 izbruhne na Dunaju
- hočejo odstop Metternicha, parlament, ustavo
- vpeljejo oktroirano ustavo, ki traja 2 meseca
- vladar je Ferdinand
- dobijo parlament – hočejo parlamentarno monarhijo – pripravijo ustavo
- 6. meseca se razširi po vsej Avstriji
- nacionalna monarhija
- Avstrijci popuščajo vladarju, ker se bojijo, da bo prišlo do nacionalnih nemirov
- Sredi 1848 zakon volilne odveze po kateri so lahko dobili zemljo proti plačilu (odprava fevd.), **kmetje** so zadovoljni in jo v glavnem kupijo
- **Delavci** se upirajo in hočejo splošno (moško) volilno pravico, podpirajo nar. revolucije, jih ne moti razpad
- Parlament razpustijo 1849, ko zahtevajo vsi revolucije
- Dec. 1848 pride na oblast Frana Jožef
- Ustava 1849 – odpravijo jo leta 1851 in vpeljejo absolutizem

Avtrijski odos do združitve nem.

- frankfurtski parlament
- volitve tudi na slo. ozemlju – jih bojkotirajo, ker se bojijo večje germanizacije
- Avstrija ni vključena, ker ima dovolj dela

- Ogrji hočejo neodvisnost, ostali pa avtonomijo
- Redko enotni, povezani pa vsi
- Vodja Kossuth
- Narodom znotraj ne dajo avtonomije
- Izpeljejo zemljiško odvezo do konca
- **Italijani:** S It, odrinejo A vojsko, Piemont pošlje nekaj vojske, vendar jo na koncu zasedejo Avstrijci

Vseslovanska ideja:

- Slovani naj bi bili avtonomni znotraj A
- Vseslovanski kongres v Pragi – izovejo nemire in A pošlje vojsko – iz tega nič, ideja pa ostane
- Svoje nacionalne programe imajo: čehi, Hrvati, Vojvodinski Srbi, Slovenci (slabši)
- Hočejo popolno avtonomijo
- Skupen naj bi bil le zunanji minister in vladar
- Hrvati imajo pravico do bana – Jelačić (Madžari ga nočejo potrditi)
- Na Dunaju jim ga potrdijo v zameno za voj. pomoč
- Hrv. Hočejo bana in sabor, hrvaščino, združitve, svoje banke...
- V srbi hočejo avtonomijo pod A, sabor, združitve s Hrv.
- Ni povezave med slo in hrv ker niso v istem delu

Odziv slovencev na revolucijo:

- bojkotirajo volitve v frankfurtski parlament, ne sodelujejo
- meščani: shodi, narodne straže, ulične kontrole
- delavci: mačje godbe, nemiri
- kmetje: kmečki panti – manjši, bolj lokalni
- 1848 – zemljiška odveza na Kranjskem, drugje kasneje
- odpravljen del fevdalizma – tisti, kiveže kmeta na zemljo
- najprej nemiri – ker morajo plačati zemljo

- konec leta mir

Zedinjena slovenija:

- avtor Matija Majar
- prvi narodni program
- izobraženci (študenti) – društvo slovenija
- Hočejo: združitev vseh slo; slo. je uradni jezik; popolna avt.
- Prvi napredni pol. program
- **Odziv:** peticijsko gibanje – podpišejo meščani, zbiranje podpisov, 10. 1848
- Program pošljejo parlamentu – ne odobrava – parodija nanjo
- Se podredijo

Bachov absolutizem – neoabsolutizem

- 1849 marca ukinjen parlament – namesto njega oktroirana ustava
- ukine narodne pravice, nar. gibanja
- 1851 ukinejo oktroirano ustavo in upeljejo absolutizem (Bach – zun. Minister) do 1860 (dež in drž. Zbori, ni več absolutizma)
- policija, vojska
- cenzura tiska in govora
- spremembe v upravi: okraji, okrožja in občine
- birokrati so dobro plačani in šolani
- ločijo sodstvo in upravo
- večja kontrola uradni jezik nemščina, v slov. uradni dokumenti
- ref. Šolstva: slo. predmet, nem. Uradni jezik, gimnazije 8 razredov, matura, 5 let oš
- cerkev s konkordatom 1855 obdrži pravico do šolstva
- liceji so konkretno za poklic
- gimnazije, univerza
- razvile so se Bleiweisove novice, zgodnja danica., Mohorjeva družba
- Peter Kozler; zemljevid slo. pokrajin in dežel
- Slovar: A A Wolf
- Boljši položaj jezika, strokoven, več se uporablja, kvalitetnejši
- Razvoj gosp – povečuje razvoj narodnih gibanj
- Nadaljujejo se procesi iz zač. 19. stol
- Kmet se osvobodi a ima veliko problemov
- Domača obrt in prevoznništvo propadata
- Povod 1859 izguba vojne z It., vzrok nac. Gibanja
- 1860 oktroirana diploma
- dež. Zbori, več pravic
- avstr, mešč so za parlamentarni sistem, ne pa zakonodajno pravico – hočejo centralistično ureditev
-

